

DE ZEEUWSE STREEKDRACHTEN

HANDBOEK VOOR HET MAKEN VAN KLEDING

W BOOKS

DE ZEEUWSE STREEKDRACHTEN

HANDBOEK VOOR HET MAKEN VAN KLEDING

JEANINE DEKKER (EINDREDACTIE)

SUSAN BAKX-PLASMANS

LIZA VAN DER HEIJDEN-VAN DER WERFF

JOLIEN STURM-FRANCKE

INHOUD

Inleiding 9

JEANINE DEKKER

De ontwikkeling van de Zeeuwse streekdrachtkleding 15

JEANINE DEKKER

Geschiedenis van de ambachtelijke vervaardiging 21

JEANINE DEKKER

Kledingstukken en werkbeschrijvingen 47

SUSAN BAKX-PLASMANS, JEANINE DEKKER, LIZA VAN DER HEIJDEN-VAN DER WERFF EN JOLIEN STURM-FRANCKE

Maten meten 48

Basispatronen 51

- BASISPATROON 1 | zonder coupenaad 51
- BASISPATROON 2 | met coupenaad 52
- BASISPATROON 3 | Dresdener coupe 53
- BASISPATROON 4 | Russische coupe 54
- BASISPATROON 5 A | aangetekende mouw 55
- BASISPATROON 5 B | aangetekende mouw met raglanoksel 56
- BASISPATROON 6 | tweedelige mouw 57
- BASISPATROON 7 | tweedelige japonmouw 58
- BASISPATROON 8 | blousemouw voor vrouwen 59
- BASISPATROON 9 | mouw met afgeplatte kop 60
- BASISPATROON 10 | zesbaansrok 61

Vrouwenkleding 63

- 1 Vrouwenhemd 65
- 2 Open rijtuig 67
- 3 Onderlijfje 69
- 4 Vrouwenhemdrok 71
- 5 Keuzen 76
- 6 Heupzak 79
- 7 Schorten 80
- 8 Stiklief 88
- 9 Losse mouwen 94
- 10 Beuken 96
- 10 A Beuk (1800-1825) 98
- 10 B Walcherse beuk van geborduurde tule (1850-1875) 102
- 10 C Walcherse beuk met Berliner woolwork (1850-1870) 104
- 10 D Walcherse platte beuk (1870-1900) 106
- 10 E Walcherse gepaerelde beuk (1880-1910) 108
- 10 F Walcherse platte beuk (1910-1925) 110
- 10 G Walcherse wijde beuk (1925-2000) 112
- 10 H Beuk Zuid-Beveland, Nieuw- en Sint-Joosland en Arnemuiden na 1880 114
- 10 I Axelse beuk 118
- 11 Doeken 120
- 11 A Doeken (1800-1850) 121
- 11 B Doek Zuid-Beveland, Nieuw- en Sint-Joosland en Arnemuiden (1850-1900) 122
- 11 C Doek Zuid-Beveland, Nieuw- en Sint-Joosland en Arnemuiden (1900-1975) 123
- 11 D Walcherse doek (1850-1900) 125

- 11 E Walcherse doek (1900-1975) 126
- 11 F Axelse doek (1850-1880) 128
- 11 G Axelse doek (1880-1975) 128
- 12 Jakken 131
- 12 A Jak (1800-1850) 132
- 12 B Walchers jak (1850-1975) 138
- 13 Mankel 144
- 13 A Axelse mankel (1800-1825) 145
- 13 B Arнемuidse mankel (1800-1850) 150
- 13 C Zuid-Bevelandse mankel
(eind 19de eeuw) 153
- 14 Japonlijffe, manteljak en burgerjapon 156
- 14 A Japonlijf met schoot, noordelijke eilanden
(1790-1825) 157
- 14 B Tweedelige japon, Schouwen (1825-1850) 161
- 14 C Cadzands manteljak (1850-1875) 165
- 14 D Hulster japon (1875-1925) 170
- 14 E Tweedelige japon, Tholen en Noord-Beveland
(1875-1925) 176
- 15 Manteline/kapmantel 187
- 16 Pluchen jasje 192

Mannenkleding 197

- 17 Mannenhemd 198
- 18 Mannenhemdrok 202
- 18 A Hemdrok met enkele overslag 203
- 18 B Hemdrok met dubbele overslag 207
- 19 Boezeroenen 210
- 19 A Walchers en Axels boezeroen 211
- 19 B Zuid-Bevelands en Axels boezeroen 214

- 20 Halsdoek 216
- 21 Korte klepbroek 217
- 22 Lange mannenbroek 222
- 23 Vest/ondervest 226
- 24 Kortrok/rok/vest 230
- 25 Lankrok 235
- 26 Knoprok 240
- 27 Boenker/schabbe 244
- 28 Staessens 248
- 29 Kousenbanden 250
- 30 Kousen 251

Collecties, bronnen en literatuur 256

Noten 258

Lexicon van historische stoffen en materialen 260

Register 261

Over de auteurs 264

Pagina 2:

Vrouw op Zuid-Beveland.
Schilderij door A. Wulffaert,
1827. (Zeeuws Museum)

Pagina 4:

Jak (werkbeschrijving 12A)
en vrouwenhemdrok (werk-
beschrijving 4). (jak Liza van der
Heijden, hemdrok Susan Bakx,
rokje, sieraad en tasje
Susan Bakx)

INLEIDING

JEANINE DEKKER

en strookje krantenpapier, meer had een boerenkleermaker niet nodig om te kunnen beginnen aan een nieuwe jas of broek voor zijn klant. Op dat strookje had hij de maten van zijn klant aangegeven en aan de hand daarvan tekende hij op de stof de verschillende onderdelen van het kledingstuk af. Alleen al het begin van dit maakproces mag een wonder heten. Dan hebben we het nog niet gehad over de zware kwaliteitsstoffen waar hij met naald en draad doorheen moest. Of over het vakmanschap van de naaisters die de zwarte schorten maakten voor de Walcherse boerinnen. De plooiën daarin moesten precies gelijk zijn. Hun ambacht was een groot beroepsgeheim. Niemand wist hoe zij dit precies deden en de dames zelf zwegen er in alle talen over. Vrijwel altijd naaiden zij ook jassen, die door het nauwgezette plooi- en naaiwerk ware staaltjes van vakmanschap zijn. Met één jak was een zeer bedreven jakkennaaiester van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat bezig. Daarnaast was er dan nog de huisvlijt van – veelal – moeders en dochters die zich in de namiddag of avond rond de tafel schaarden en zich naast het repareer- en verstelwerk uitleefden in nieuwe motiefjes die zij met kantjes, in borduursteken dan wel met kraaltjes en lovertjes op hun doek, beuk of muts aanbrachten.

< Vrouw in stikliefkostuum, eind achttiende eeuw. Afgebeeld als 'Zuidbevelandse boerin' in het eerste deel van het *Kabinet van Mode en Smaak*. Tekening. (Zeeuws Archief, KZGW)

> Vrouw met halsdoek en vestpandjesjak. De doek is aan de voorkant tussen losse pandjes van het jak gestoken. Aquarel. (Zeeuws Archief, KZGW)

ZONDAGS EN DAAGS

Rond 1800 waren er in Zeeland nog geen grote regionale verschillen in kostuums en kledinggedrag. De invloeden uit de achttiende-eeuwse burgermode waren groot en de fraaie stoffen, kanten en andere benodigdheden werden van elders, zelfs uit andere continenten, aangevoerd. Ze kwamen terecht tot in de dorpswinkels of bij leurders die aan de deur verkochten. Rijke boeren gaven gedurende de gehele negentiende eeuw de toon aan. Zij konden zich de duurste stoffen permitteren, waren in staat om de burgermode het dichtst te volgen en voelden de grootste behoefte om zich te onderscheiden. Vooral in de zondagse (pronk)kleding maakten zij dat duidelijk. Het nette pak, gemaakt van dure stoffen en met fraaie sieraden, werd aangedaan voor het zondagse kerkbezoek en bij huwelijks- en doopplechtigheden. Daagse kleding was praktischer. Deze kleding was gemaakt van goedkopere stoffen en er werden minder sieraden bij gedragen. Het onderscheid tussen zondagse en daagse kleding zou in alle streekdrachten en gedurende de gehele periode gangbaar blijven.

KOSTUUM ROND 1800

Vrouwen op het platteland droegen rond 1800 – net als de burgervrouwen uit de stad van die tijd – een combinatie van jak, halsdoek, beuk, een groot aantal wijd uitstaande keuzen (rokken) en een schort daaroverheen. Keuzen en schorten werden hoog boven de voet gedragen. De doek werd zodanig over de beuk geplooid dat de borstlap nauwelijks zichtbaar was. Bij het nette kostuum ging een stiklief, dat voortkwam uit het keurslijf dat eind zeventiende eeuw in Nederland in de mode was gekomen. Het stiklief verdween echter al snel – begin negentiende eeuw – uit de Zeeuwse streekdrachten. Mannen op het Zeeuwse platteland droegen rond 1800 een kostuum dat afgeleid was van de Franse mode: hemdrok, vest en een korte of lange rok (jas). De kniebroek die zij droegen, was in de stad echter al uit de

mode aan het raken. Kinderen droegen geen aparte kinderkleding. Voor peuters waren er nog tabers (jurkjes), maar zodra kinderen de kleuterleeftijd bereikten, gingen ze in een miniatuuruitvoering van de volwassen kleding gekleed. Rond 1800 hadden de streekdrachten een kleurrijk karakter. Mannen droegen kleurige hemdrokken en de schorten en doeken van de vrouwen waren eveneens van gekleurde stoffen met bloem-, streep-, ruit- (taarling) en stippeltjesdessins. Het kleurenpalet werd beperkt door de mogelijkheden die de natuurlijke verfstoffen boden. Van synthetische kleurstoffen was toen nog geen sprake. Indigo en meekrap waren geliefd omdat de kleuren hiervan weinig vervaagden. Indigo werd gebruikt voor blauw en zwart. Meekrap voor rood, bijvoorbeeld voor de baksteenrode kleur van baaien keuzen en hemdrokken. Ook purper was een gangbare kleurstof en voor wollen stoffen behoorden ook beige-, grijs- en bruintinten tot de mogelijkheden. Rechtstreeks groen verven kon men toen niet, daarvoor werd een combinatie van indigo met gele kleurstoffen gebruikt. De kleurrijke kleding verdween in de loop van de negentiende eeuw. Bij de mannen gebeurde dat al rond het midden van die eeuw, bij de vrouwen een generatie later. Overigens werden in sommige onderdelen in het kostuum – bij vrouwen de beuken en doeken – toch kleurrijke accenten gezet.

REGIONALE KARAKTERISTIEKEN

De kledingstijl van de Zeeuwse plattelandsbevolking kreeg in de eerste helft van de negentiende eeuw in diverse regio's eigen karakteristieken. Dat werd allereerst zichtbaar in de overgang naar nieuwe mutstypen. Op de noordelijke eilanden (Schouwen-Duiveland, Tholen, Sint-Philipsland en Noord-Beveland) en in het Land van Cadzand introduceerden vrouwen de kornetmuts en in het Land van Hulst raakte de Vlaamse muts in zwang. Op de noordelijke eilanden zou vóór het midden van de negentiende eeuw een volgende nieuwe muts zijn intrede doen: de sluiermuts. De vrouwen

Vrouw in Cadzandse dracht, circa 1885. (Zeeuws Archief, KZGW)

Vrouwen in Hulster dracht, 1894. Ingekleurde foto. (Zeeuws Museum, KZGW)

uit genoemde regio's stapten vóór het midden van de negentiende eeuw ook over op modieuze japonnen zoals die in de steden werden gedragen. Op de noordelijke eilanden ging het om een tweedelige japon. In het Land van Cadzand deed het manteljak zijn intrede, evenals de hoogst modieuze manteline (een lange cape). Ook vrouwen in Hulst en de grotere dorpen in Oost-Zeeuws-Vlaanderen droegen een burgerjapon. Het draagvlak voor streekgebonden kleding kalfde hier in deze periode overigens al sterk af. Mannen in de genoemde gebieden volgden op afstand de burgermode en legden ook als eerste het streekdrachtkostuum af.

Walcheren, Zuid-Beveland en het Land van Axel vertoonden vanaf het begin het meest behoudende kleedgedrag en dat zou ook zo blijven. Vrouwen bleven hier de hulmutsen dragen, al ontwikkelden die zich in totaal verschillende richtingen. Hier bleef ook de combinatie van keuzen, jak, beuk en doek voor de vrouwenkostuums gangbaar.

BOEREN EN BURGERS

Ambachtslieden gingen zich op Walcheren, Zuid-Beveland en in het Land van Axel van de boeren onderscheiden, onder meer doordat zij doordeweeks een boezeroen of kiel gingen dragen. Ook op Schouwen-Duiveland en Noord-Beveland ontstond in het tweede kwart van de negentiende eeuw verschil tussen boeren- en burgerdracht. Ditmaal bij de vrouwen. Op Schouwen-Duiveland was de burgerdracht minder kostbaar dan de boerendracht, op Noord-Beveland was dat precies andersom. De burgervrouwen op Schouwen-Duiveland hadden een kortere strook zonder kanten rand aan hun muts en droegen op zondag geen hangers aan de krullen. Op Noord-Beveland daarentegen hadden de burgervrouwen wel mutsenbellen en een brede kanten strook aan hun muts en de boerenvrouwen juist weer niet. Dit onderscheid hield overigens niet lang stand. Het verdween na het midden van de negentiende eeuw.

OPKOMST VAN NIEUWE STREEKDRACHTEN

In de tweede helft van de negentiende eeuw verdween enerzijds een aantal mannendrachten en kwamen anderzijds nieuwe streekdrachten op. De mannendrachten op de noordelijke eilanden, in het Land van Cadzand en het Land van Hulst werden afgelegd. Alleen de faas bleef in Zeeuws-Vlaanderen een typisch streekgebonden element in het mannenkostuum.

In deze periode kwamen uit bestaande drachten ook nieuwe streekdrachten tot ontwikkeling. In Nieuw- en Sint-Joosland was al een aparte streekdracht tot stand gekomen die een rijkere uitstraling had dan de Walcherse dracht. In Arnhemuiden begon eerst verschil te ontstaan tussen de kleding van de vissersvrouwen en de boerinnen, die allen de Walcherse dracht droegen. De bovenmuts van de vissersvrouw week af, het jak werd anders gesloten en de keuzen van de vissersvrouwen waren korter. Een generatie later – in het laatste kwart van de negentiende eeuw – mat de beperkte groep Arnhemuidse vrouwen die boerin noch vissersvrouw waren zich een eigen kostuum aan. Zij namen de dracht over van de vrouwen van Nieuw- en Sint-Joosland. Die laatsten schoven op hun beurt op in de richting van de Zuid-Bevelandse dracht. Dichtbij Middelburg ontstond de dracht van het Middelburgs Ambacht toen jonge vrouwen die hier woonden en in de stad als dienstmeid werkten, de meisjesmuts bleven dragen. Ook in het Land van Axel bleven sommige vrouwen de meisjesmuts (ronde muts of hernhuttermuts) trouw. Dat was goedkoper, omdat ze die zelf konden opmaken. Ook ontstond in dit gebied in het begin van de twintigste eeuw een onderscheid in boerendracht en burgerdracht. Axelse burgervrouwen kleedden zich met een lange muts en een burgerjapon. Verschillen in welstand leidden ook in andere dorpen tot kleedstijlen die enigszins afweken van wat algemeen gangbaar was. Westkapelle bijvoorbeeld kende veel dijkwerkers, die het stukken minder breed hadden dan de boeren aldaar en daardoor soberder gekleed gingen.

Walcherse vrouw met zwarte schort, eind negentiende eeuw.
(Particuliere collectie)

bracht weer andere problemen met zich mee. Voor de stevige, stugge stof die als voering van het jak diende, moest een naaister veel kracht zetten, ook bij het aanzetten van de haken en ogen. Een vingerhoed beschermde een van haar vingers.²⁹

Een andere moeilijkheid was het naaien van het stukje bovenaan de achterkant van het jak. Daarin stikte elke naaister een eigen patroontje, dat haar kenmerk was, in feite haar 'handtekening'. Het stukje werd op het zicht van achteren op het jak genaaid. Het mocht niet scheef zitten, want dat viel onmiddellijk op en werd als uitermate slordig beschouwd. Met dit staaltje vakmanschap gaf een jakkennaaister dus haar visitekaartje af. Als de draagster geen avonddoekje aan had, kon iedereen zien hoe keurig netjes de jakkennaaister het patje op het jak had genaaid. Ook kleermakers hadden een eigen kenmerk, een lijnversiering die in de revers en boven het achtersplit van de rok (vest) werd gestikt.³⁰

Het naaien van een zwarte schort voor de Walcherse dracht vergde zo mogelijk nog grotere precisie en inspanning dan het naaien van een jak. Niet iedereen waagde zich er aan. Het ambacht was met een waas van geheimzinnigheid omgeven. "Verschrikkelijk werk", aldus een naaister die het leerde. Een ander vond het wel meevallen, je moest alleen even weten hoe het moest. De ruimte van de wijde schort werd in de taille verwerkt in fijne plooien, die plat geperst werden voor een slank silhouet. De naaister begon een halve centimeter van de bovenkant te rijgen met steken van

steeds 'op' en 'onder' 5 mm lang. Zo werd ongeveer een derde van de stofbreedte geregen. Op 1 centimeter onder de witte rijgdraad volgde een tweede, zwarte rijgdraad, de steken kwamen precies onder de witte. Zo werden in totaal zes draden onder elkaar geregen. Vervolgens werden de zes draden tegelijk met de linkerhand aangetrokken en de stof met de rechterhand opgeschoven, zodat er verticale plooitjes ontstonden. Het eerste derde deel was nu klaar. Op dezelfde wijze werden het tweede en derde deel geregen en geplooid. Aan het begin en uiteinde van de stof werd tot de zelfkant een strook met de breedte van het galon vrijgehouden. Met de punt van een stompe borduurnaald werden de plooitjes recht ingekrast. De volgende stap was om de plooitjes zover uit elkaar te schuiven dat de breedte van de stof overeenkwam met de taillewijdte van de vrouw. De plooiën moesten gelijkmatig worden verdeeld en zodanig dat er aan de achterkant van de schort geen ruimte zat tussen de twee uiteinden. Het plooiën was lastig, want de stijve stof gaf niets mee. Vervolgens werd de schort vochtig gemaakt en geperst. Met de vingers werden kleine scheutjes lauw water over de geplooidde rand verdeeld en stevig in de stof geklopt en gewreven. Daarop werden de plooiën met gestrekte vingers glad en strak naast elkaar gewreven. Vervolgens werden de plooiën met een warm strijkijzer geperst. Dat moest heel voorzichtig onder een droge doek, om te voorkomen dat de doffe stof door aanraking met het strijkijzer zou gaan glimmen. Daarna werd de schort gedroogd en werden er dwars over de plooitjes met de naaimachine of met de hand tussen de vijf en negen randjes gestikt, allemaal even ver van elkaar. Daarbij moest rekening worden gehouden met de ronding van de heupen.

Detail zondagse schort
Walcheren, met galon. (Het
Walchers Costuum)

Binnenzijde japonlijfje
Schouwen, circa 1825-1850.
(Stadhuismuseum Zierikzee)

Daarna werden de witte draden eruit gepeuterd. Tot slot werd aan de onderkant van de schort een smalle zoom gestikt, langs de zelfkanten aan de zijkant het galon genaaid en de brede tailleband er opgezet.³¹ Ook bij de minder ingewikkelde kledingstukken was het zaak om precies te werken. Lein Vlieger beschreef hoe het fout kon gaan: "Kijk, als je twee lappen op elkaar moet zetten, en je gaat naaien, dan verschuift de bovenste altijd iets.

Je krijgt er ruimte tussen. Het is dus een kwestie van goed bijgeven, en strak houden."³² Aan een zwarte boezeroen zat weer veel werk vanwege de kleine vouwtjes die erin gelegd moesten worden. Ook de stofsoort speelde een rol bij het naaien. Een jak van merinos is makkelijker om te maken dan een jak van fluweel.³³

Ruimte tussen twee stoflagen, afzakkende schouders, een scheef naaistersmerk, het is nog maar een kleine greep uit wat er allemaal mis kon gaan. Niet iedereen was bovendien uitgerust met grote vaardigheden en talenten. Kees Maas uit Domburg (geboren 1893) herinnerde zich hoe hij het na lang zeuren voor elkaar had: hij zou zijn eerste broek krijgen. Maar de ouwe moe Jikkemien, die uit de lap stof die zijn moeder had gekocht de broek zou naaien, stond niet bekend als het grootste naaitalent. Vooral het naaien van zakken was niet aan haar besteed. In Keesjes broek had ze die dan ook maar achterwege gelaten. Een ander euvel van het eindresultaat waren de ongelijke pijpen. Kees was dan ook niet blij met zijn broek. Het is er net zo een als die van Piertje, mopperde hij, "dien kan ook nooit meespele omdat 'n de kleppe aoltied vast moe ouwe." Moeder probeerde de broek te redden door een stuk van een van de pijpen af te knippen om ze op gelijke lengte te brengen. Maar ook aan haar was het naaien niet besteed; ze knipte de verkeerde pijp af, waardoor de broekspijpen nog ongelijker waren geworden. Toen ze "na veel gemeet en geknip" alsnog op gelijke lengte waren gebracht, was de broek een stuk korter dan wenselijk was.³⁴ Achteraf kon zelfs Kees er nog wel om

Advertentie voor Singer naaimachines in de *Middelburgsche Courant* van 20 december 1875. (ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, Krantenbank Zeeland)

Echtpaar uit Aagtekerke, zij bedient de naaimachine. (ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, Beeldbank Zeeland)

MATERIALEN

Stof, voering, 3 haken en ogen, keperband (1½ cm breed), 5 ogen.

MATEN METEN

Bovenwijdte, taillewijdte, halswijdte, ruglengte, rugbreedte, voortaillelengte, voorbreedte, gewenste achterlengte.

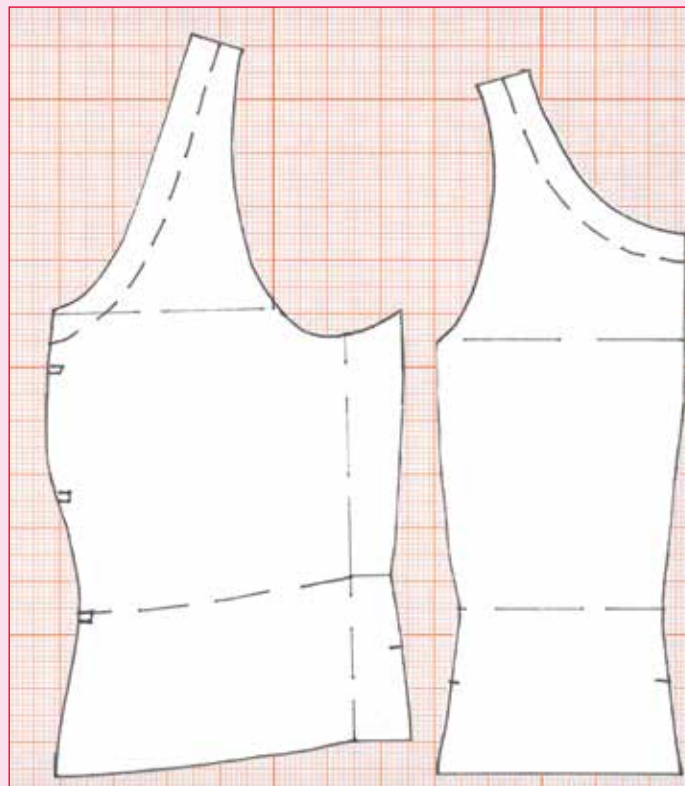
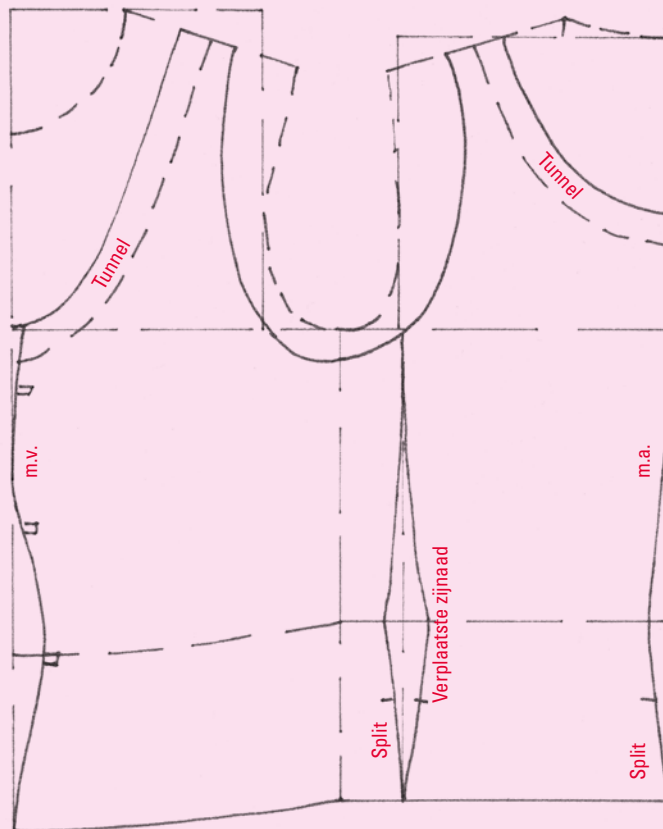
TEKENSHEMA

Teken basispatroon 1.

- 1 Verlaag de voorhals met 13 cm en de achterhals met 12 cm.
- 2 Deel de schouders door de helft en meet 2 cm naar links en 2 cm naar rechts van het midden.
- 3 Teken nu de nieuwe halslijn voor en achter.
- 4 Diep het armsgat 2 cm uit en teken het nieuwe armsgat voor en achter.
- 5 Verleng het voor- en achterpand tot de gewenste lengte.
- 6 Verplaats de lijn van de zijnaad ca. 4 cm naar het rugpand.
- 7 Bereken het verschil tussen de getekende taille en de gemeten taille, verdeel het teveel als volgt.
- 8 Tailleer de middenvoorlijn op taillehoogte enkele centimeters en teken een gebogen voorlijn; neem ook bij de halslijn iets weg (zie tekening).
- 9 Tailleer ook op de nieuwe zijnaad en middenachter (zie tekening).
- 10 Geef op de zijnaad ca. 4 cm vanaf de onderkant de lengte van het splitje aan.
- 11 Geef de aanzetpunten van de haken en ogen aan, middenvoor en op de taille.
- 12 Teken langs de voorhals op ca. 2 cm afstand de lijn voor de tunnel.

NAAIBESCHRIJVING

- 1 Naai de middenachternaad en de zijnaden tot het splitje van de bovenstof en de voering. De schouderaden blijven open.
- 2 Strijk de naden open en leg de bovenstof en de voering met de goede kanten tegen elkaar.
- 3 Speld de kanten precies op elkaar en naai de stoffen langs de buitenlijnen aan elkaar, behalve de schouderaden.
- 4 Naai ook de splitjes op naadbreedte.
- 5 Houdt middenvoor bovenaan tegen de halslijn kleine openingen voor het strikband.
- 6 Knip de naadranden smaller; geef knipjes in de rondingen tot net voor het stikselsel; knip de hoeken schuin af.
- 7 Keer het naaiwerk binnenstebuiten en rol en strijk de naden en hoeken goed uit.
- 8 Leg de voor- en achterschouderaden van de bovenstof met de goede kant tegen elkaar en naai ze.
- 9 Vouw de voeringnaden om en zoom ze tegen de stiklijn. Strijk alles.

Knipschema onderlijfje. De voering en de bovenstof zijn op dezelfde wijze op stof gelegd.

- 10 Stik de randen smal langs de kant door; houdt de tunnelopeningen vrij.
- 11 Stik de lijn voor de tunnel op de aangegeven breedte langs de hals.
- 12 Naai de haken en ogen aan het voorpand en de haken op de aangegeven plaatsen op de bovenstof, op taillehoogte.
- 13 Maak een zoompje in de smalle uiteinden van het band en rijg het door de halstunnel.

4

VROUWENHEMDROK

Vrouwenhemdrosken,
negentiende eeuw.
(Historisch Museum De
Bevelanden)

Hemdrosken zijn aanvankelijk onderkleding, maar worden in sommige streekdrachten na verloop van tijd als bovenkleding gedragen. Aan het begin van de negentiende eeuw dragen vrouwen over het hemd eerst een mouwloos onderlijfje of gebreide borstrok en daaroverheen een hemdrok met mouwen tot de ellebogen. Daaroverheen gaan de beuk, de doek en het jak of de mantel. Net als bij de mannenhemdrosken zijn de tweedelige mouwen alleen langs het bovenste deel van de lage kop aan het lijf genaaid. De oksels blijven open voor meer bewegingsvrijheid. De hemdrok sluit met aangenaaide linten, haken en ogen of spelden.

Vrouwenhemdrosken,
twintigste eeuw,
voorkant. (Ons
Boeregoed)

Daagse en zondagse Walcherse schort, twintigste eeuw.
(Het Walchers Costuum)

dient nog een opnaaisel als sierrand. De zij-kanten van de daagse schort blijven nu dikwijls onbewerkt. De zondagse schorten daarentegen krijgen nog wel een sierrand. Op Walcheren naait men op de zondagse schort langs de zijranden een zwart (kraal)galon ter versiering. In de Nieuwlandse en Arnhemse drachten komt dit brede galon aanvankelijk niet voor. Arnhemse vrouwen gaan in de jaren zeventig evenwel een zondagse schort met een breed zwart galon dragen, die ze 'Walcherse schort' noemen. De schortranden komen middenachter tegen elkaar. Langs de bovenrand wordt van dezelfde stof als de schort een smalle of bredere tailleband genaaid. Jonge vrouwen introduceren vanaf het eerste kwart van de twintigste eeuw massaal de brede tailleband, dubbel ongeveer 6 cm breed. Hieraan komen geen aparte striklinten, maar men

Daagse en zondagse Zuid-Bevelandse schort, twintigste eeuw. (Ons Boeregoed)

gebruikt de hele stofbreedte voor de band. De overstekende uiteinden worden met spelden aan de band vastgezet. Het platte buikstuk is verdwenen, evenals de schortenstrik. Alleen in de Axelse dracht blijft de strik, aangezien men hier vasthoudt aan de rechthoekige schort die op een lint wordt gerimpeld. Op het zondagse kostuum wordt hier middenvoor in de taille een grote, versierde, losse strik op de schort gespeld. Over de brede tailleband kan bij de zondagse schort een losse schortenband worden gedragen, van bijvoorbeeld zwarte, gefigureerde stof of fluweel of elastiek. De schortenband kan omstreeks de jaren dertig versierd zijn met rozetten, plooiën, baleintjes en/of garen bolletjes. Ook kunnen er (overbodig geworden) zilveren of gouden siergespen, bijvoorbeeld schoengespen of kap-hoedslotjes aan worden bevestigd. Zondagse

schorten op Walcheren en Zuid-Beveland zijn van zwarte merinos gemaakt. De daagse schorten zijn op Walcheren van het bekende Zeeuwse bont met zwart-witte strepen met figuurtjes en voor de werkschort blauw-wit gestreept en soms ook met een figuurtje. Op Zuid-Beveland gebruikt men voor de daagse schort katoen met een klein grijs-zwart-wit ruitje. In de Axelse boerendracht is bij het zondagse kostuum een schort gangbaar van donkere zijde met ingeweven bloempatronen in kleur-op-kleur. Voor de daagse schort wordt hier vaak donkerblauwe katoenen stof gebruikt, zogenaamde 'drolstof'. Als de stof nieuw is, is hij oververzadigd van blauwe verfstof. Dat doet hem mooi glanzen, maar hij geeft daardoor ook erg af. Even er langs wrijven geeft al blauwe handen.

MATERIALEN

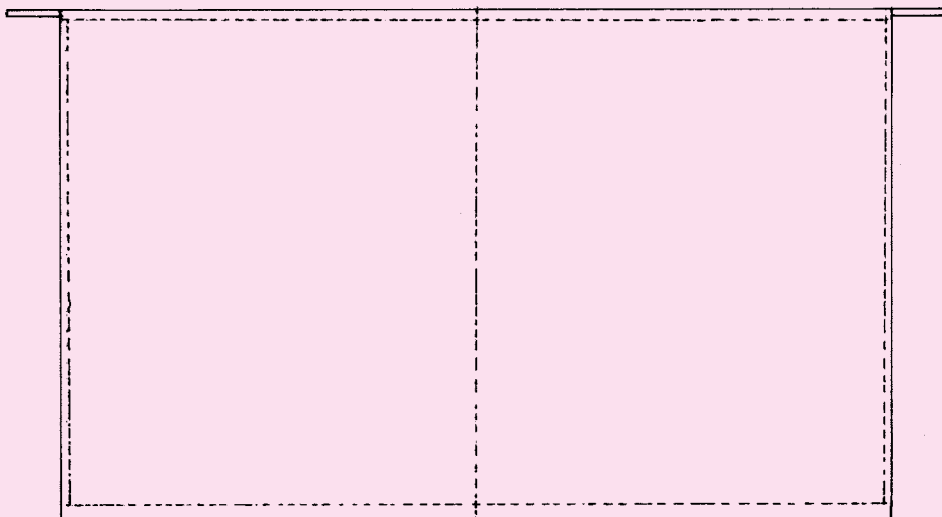
Stof, striklint, satijnlint of linnen band (12-15 mm breed), stevig garen, sierband of zwart galon voor de Walcherse schort.

MATEN METEN

Taillewijdte en schortlengte (vanaf de taille tot de gewenste lengte).

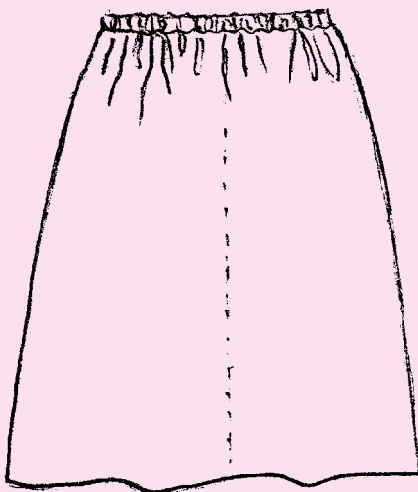
KNIPSCHEMA

De schort bestaat uit 2x de breedte van de stof, dus worden 2 banen van de hoogte van schort + naden/zomen geknipt. Knip de band voor de schorten vanaf 1850 (vóór die tijd is dit een tunnel die gelijk aan de schort wordt geknipt).

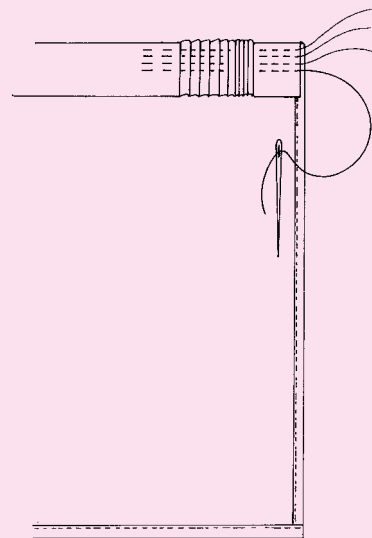
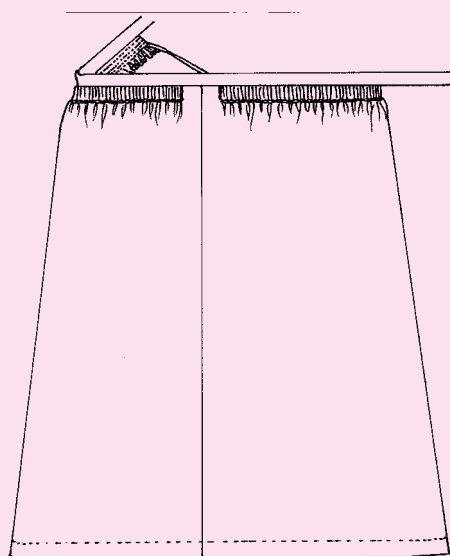
NAAISCHEMA SCHORT 1800-1850

- 1 Naai de stoflengte op middenvoor met kleine stiksteekjes aan elkaar. Bij twee zelfkanten kan er ook voor worden gekozen om ze met overhandse steken stotend tegen elkaar aan te naaien.
- 2 Naai in de zijkanten een klein rolzoompje.
- 3 Naai de zoom onderin de schort.
- 4 Naai aan de bovenkant van de schort een tunnel van 2 cm breed.
- 5 Rijg het striklint door de tunnel.

NAAISCHEMA SCHORT 1850-1900

- 1 Naai de stoflengte op middenvoor met kleine stiksteekjes aan elkaar. Bij twee zelfkanten kan er ook voor worden gekozen om ze met overhandse steken stotend tegen elkaar aan te naaien.
- 2 Naai in de zijkanten een klein rolzoompje.
- 3 Naai de zoom onderin de schort.
- 4 Naai op de zijkanten de sierrand van lint, galon of fluweel van 2 cm breed.
- 5 Bij luxe schorten wordt er soms een oprijg van enkele centimeters in de schort genaaid, ongeveer 8 cm boven de zoom.
- 6 Rimpel de bovenrand 4 keer onder elkaar in op de volgende manier. De tussenruimte tussen de rimpels is 1 cm. Neem om te rimpelen 3 mm stof op en sla daarna 3 mm stof over. De steken moeten precies onder elkaar gerimpeld worden.
- 7 Op middenvoor komt een buikstuk dat niet wordt gerimpeld. Dit is 8 cm voor een kleine maat en 10 cm voor een grote maat.
- 8 Trek de rimpeldraden aan tot de juiste taillewijdte en maak de rimpeldraden vast.
- 9 Naai de tailleband (2 cm hoog) aan de schort. De schort komt middenachter tegen elkaar.
- 10 Naai het strikband aan de tailleband.

MATERIALEN

Stof, katoen of voering, achtersluiting, knopen (Walcheren 10 stuks, Zuid-Beveland 12 stuks, Axel 10 of 12 stuks), zwart fluweel om halsboord en revers af te biezen (Zuid-Beveland en Axel).

MATEN METEN

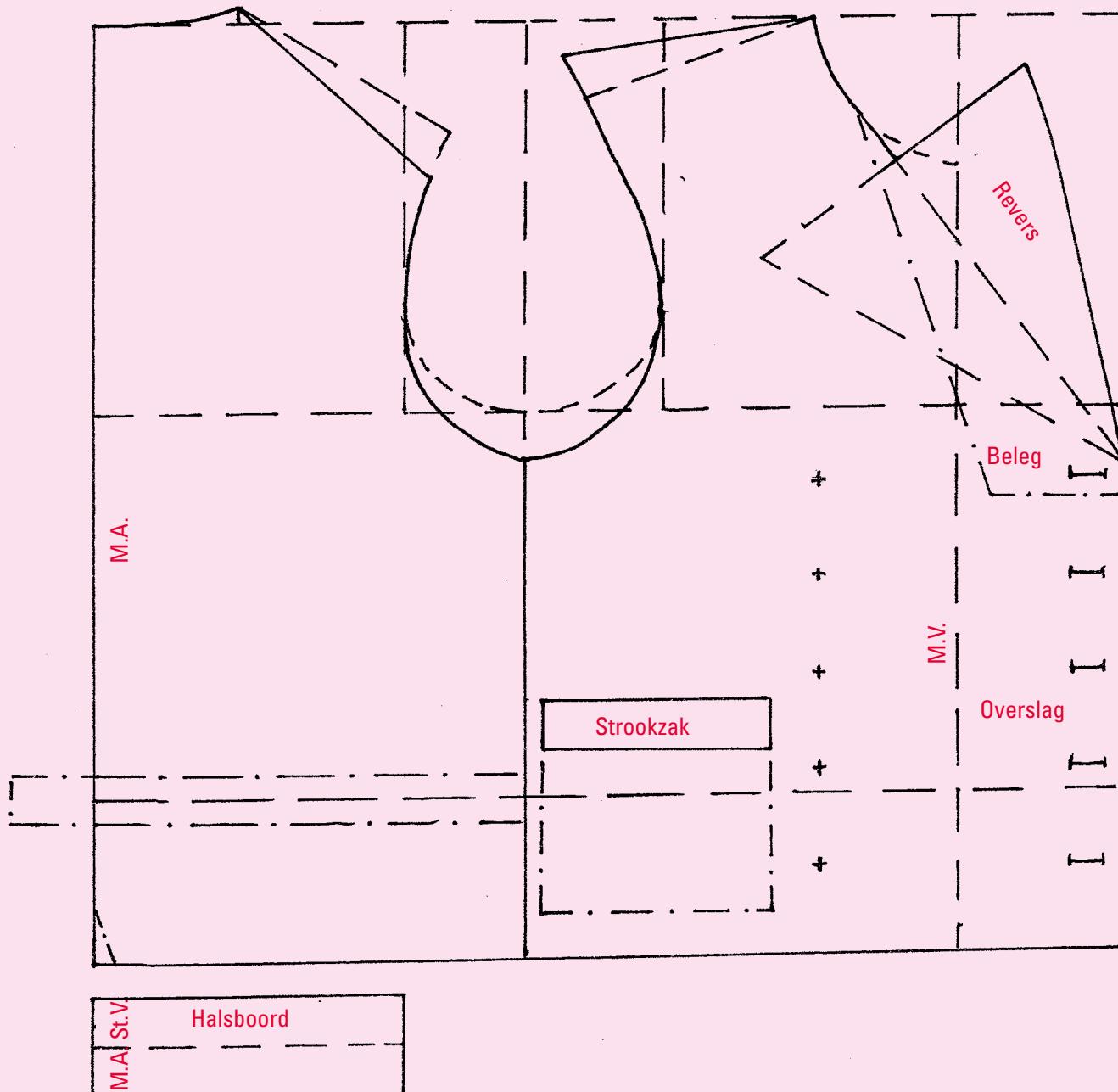
Bovenwijdte, halswijdte, ruglengte, schouderbreedte.

TEKENSHEMA

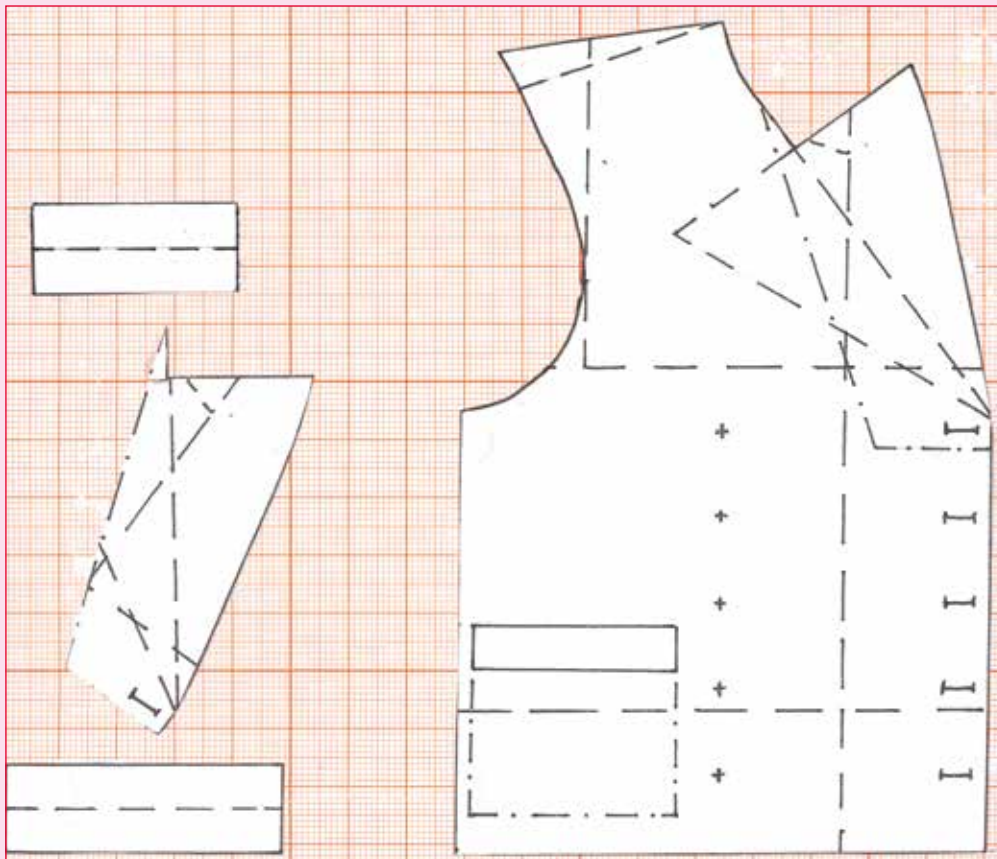
Teken met de maten die gemeten zijn basispatroon 3, neem een bovenwijdte + 8 cm overwijdte.

- 1 Teken een overslag van 10 cm op de lijn B-E.
- 2 Het armsgat wordt 3 cm uitgediept.
- 3 Diep de voorhals 3 cm uit en teken de breuklijn (zie tekening).
- 4 De revers is 10 cm breed (zie tekening).
- 5 De voorschouder wordt aan het armsgat 3 cm opgetekend, de schouder wordt naar het halspunt getekend.

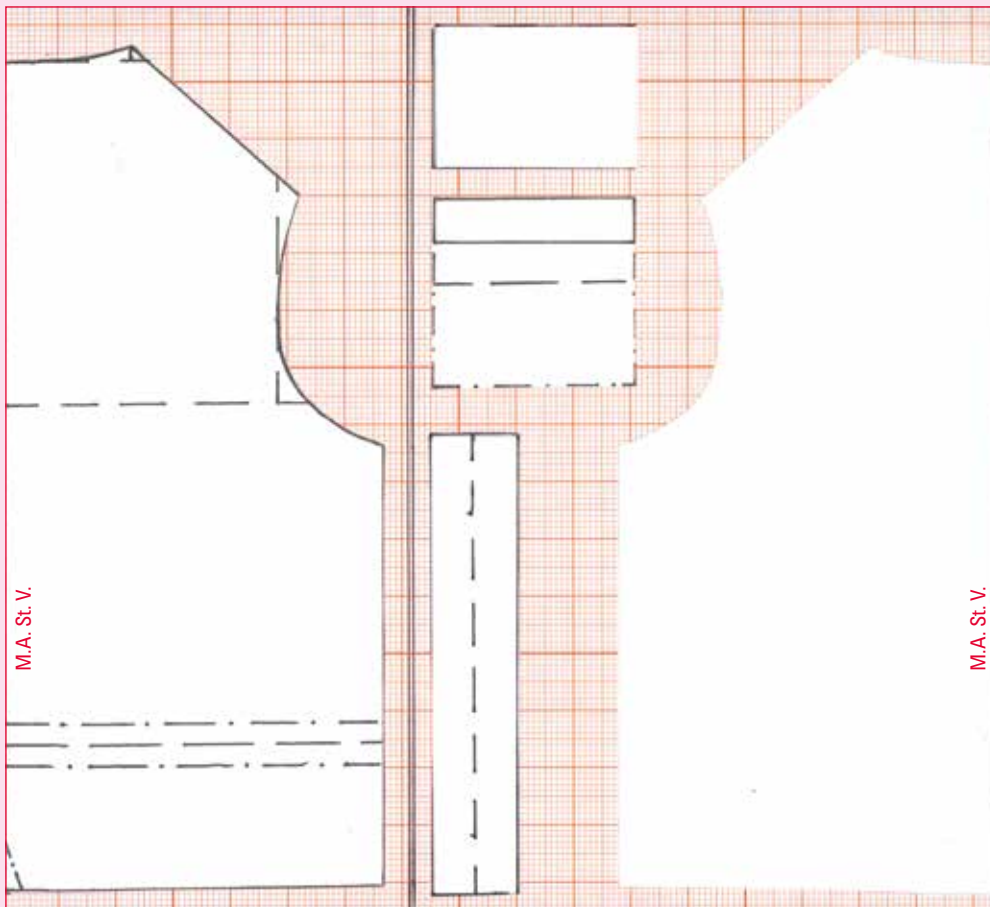
- 6 Bij de achterschouder wordt er 3 cm in het armsgat afgehaald en naar het halspunt getekend.
- 7 Teken het beleg voorpand in, net onder het eerste knoopsgat of 5 cm breed vanaf onderaan, tot 1½ cm in de voorhals.
- 8 De zak is 14 cm breed en 10 cm diep en wordt op 2 cm vanaf de zijnaad en 3 cm boven de taillelijn getekend. Teken bovenop de zak een zakstrook van 3 cm hoog.
- 9 Teken op het achterpand een bandje in, dit wordt gedeeltelijk vastgenaaid en met het losse deel kan het achterpand strakker gemaakt worden.
- 10 Teken het halsboord: een rechte reep van de gemeten halswijdte van revers, langs achterhals, naar revers en een hoogte van 4 cm (afgewerkte hoogte 2 cm).

Knipschema stof.

Knipschema voering.

NAAIBESCHRIJVING

- 1 Vouw de zakstrook dubbel met de goede kant binnen en stik de korte kanten vast. Keer de zakstrook en stik de bovenkant door. Bij katholiek Zuid-Beveland kan er een sierstiksels op de zakstrook genaaid worden (zie tekening op blz. 31).
- 2 Leg één zakdeel boven tegen de zaklijn aan en naai deze vast zo breed als de zakbreedte.
- 3 Leg de strook, met daar bovenop het andere zakdeel, onder tegen de zaklijn en naai dit vast op zakbreedte.
- 4 Knip de zaklijn in en keer de zakken naar binnen. De strook valt tegen het voorpand aan.
- 5 Stik de zakken dicht en stik de korte kanten van de strook vast op het voorpand.
- 6 Leg het beleg op het voeringvoorpand, de spiegelnaden op elkaar.
- 7 Naai het beleg met een ingeslagen naad op het voeringvoorpand.
- 8 Stik de schouderaden van de bovenstof en van de voering.
- 9 Leg de bovenstof en de voering met de goede kanten tegen elkaar en stik de armsgaten, de revers en overslag en de zomen van het voorpand aan elkaar.
- 10 Dun de naden uit en keer het vest.
- 11 Naai de sluitbanden in de lengte dubbel en keer deze.
- 12 Naai de zijnaden van de bovenstof en naai de sluitbanden hier tussenuit en naai daarna de zijnaden van de voering.
- 13 Stik de zoom van de bovenstof tegen de voering van het achterpand, doorlopend in het voorpand.
- 14 Stik de korte kanten van het halsboord met de goede kanten tegen elkaar en keer het halsboord. Vouw het puntje naar binnen zodat een schuine kant ontstaat.
- 15 Stik het boord door en naai het tegen de halslijn van de bovenstof.
- 16 Naai de hals van de voering met de hand tegen het boord aan.
- 17 Voor Zuid-Beveland en Axel: naai een fluwelen bies langs het halsboord en de revers.
- 18 Bij katholiek Zuid-Beveland wordt een tulp op de revers gestikt; bij de andere regio's komt het teken van de kleermaker op de revers.
- 19 Maak de knoopsgaten: voor Walcheren op beide voorpanden 5 knoopsgaten en voor Zuid-Beveland en Axel op beide voorpanden 6 knoopsgaten.
- 20 Zet de knopen aan en maak de achtersluiting vast aan de sluitbanden.

COLOFON

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
in samenwerking met
Stichting De Zeeuwse Streekdrachten
www.zeeuwsestreekdrachten.nl

Eindredactie

Jeanine Dekker

Tekst

Susan Bakx-Plasmans, Jeanine Dekker, Liza van der Heijden-van der Werff, Jolien Sturm-Francke

Tekeningen

Susan Bakx-Plasmans, Liza van der Heijden-van der Werff, Jolien Sturm-Francke

Patronen systeem welwillend ter beschikking gesteld door

ENSAID Modevakscholen

Fotografie

Anda van Riet, Mieke Wijnen (tenzij anders aangegeven)

Beeldbewerking

Anda van Riet

Ontwerpster moderne kleding en accessoires

Susan Bakx-Plasmans

Styling foto's

Susan Bakx-Plasmans

Modellen modefoto's

Kesi Danaeoo, Jack van de Plasse, Ymke Voorhoeve

Visagie

Annemieke Meijer en Marlene van de Plasse

Vormgeving

Frank de Wit, Zwolle

Foto's omslag

Zeeuws Archief/collectie KZGW (Walcherse mannen), Zeeuws Archief (Axelse vrouw), overige foto's: zie elders in dit boek.

© 2018 WBOOKS Zwolle / de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2018.

ISBN 978 94 625 8253 8

NUR 656, 693

OVER DE AUTEURS

Susan Bakx-Plasmans is modeontwerpster. Ze ontwierp mode voor confectiebedrijven en tekende in opdracht borduurwerk en applicaties voor kleding. Ze werkt als styliste voor modeshoots. Daarnaast werkte zij zeventien jaar op de streekdrachtenafdeling in het Historisch Museum De Bevelanden te Goes, waar zij ook tentoonstellingen samenstelde en maakte. Zij exposeerde haar ontwerpen die gebaseerd zijn op streekdracht in diverse musea en gaf lezingen over mode en streekdracht door heel Nederland. Haar werk verscheen tevens in boeken over Zeeland. Susan wil de schoonheid in streekdrachtkleding laten zien, een link leggen naar hedendaagse mode en deze kleding zien als onderdeel van de kostuumgeschiedenis, waaruit zowel geïnteresseerden als modestudenten van diverse opleidingen kunnen putten.

Dr. Jeanine Dekker studeerde sociologie aan de universiteit in Tilburg en promoveerde aldaar in 1996 op een proefschrift over de geschiedenis van de coöperatieve zuivelindustrie. Daarna is zij als auteur en redacteur betrokken geweest bij publicaties op het terrein van de sociale, politieke en culturele geschiedenis van Zeeland, waaronder het in 2005 verschenen *De Zeeuwse streekdrachten 1800-2000*. Zij heeft een eigen bureau voor historisch onderzoek (Inhistory) en werkt daarnaast als adviseur volkscultuur bij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland.

Liza van der Heijden-van der Werff volgde de opleidingen voor lerares fraaie handwerken (akte Ns) en lerares naaldvakken (akte Na) aan de leraressenopleiding De Windroos te Rotterdam. Van 1970 tot 1997 was zij werkzaam als docent textieltechnieken te Middelburg. Ze volgde nascholingscursussen, onder andere aan de leraarsopleiding te Breda, de Hogeschool te Amsterdam en (gedeeltelijk) de opleiding tot coupeuse bij ENSAID. Ze heeft sinds haar vestiging in Zeeland een warme belangstelling voor de Zeeuwse cultuur en in het bijzonder voor alle aspecten van de streekdrachten. Zij was medeauteur van de uitgave *De Zeeuwse streekdrachten 1800-2000*.

Jolien Sturm-Francke is coupeuse en heeft een modevakschool en modeatelier in Veere. Interesse en passie voor streekdrachten en kleding heeft Jolien van huis uit meegekregen door de streekdrachtcollectie in de familie. Na de opleiding MDGO mode en kleding heeft Jolien de opleiding ENSAID gevolgd tot lerares. In 2005 is Jolien haar eigen modevakschool gestart. In 2008 heeft ze een kledingstuk gemaakt dat geshowd is op het wereldcongres van kleermakers in Salzburg. Verder heeft Jolien diverse reconstructies van Zeeuwse streekdrachtkleding gemaakt en wil ze als medeauteur van dit boek mensen leren hun eigen en eigentijdse Zeeuwse kleding te maken. In haar atelier kan dit naar de wens van de klant ook in een nieuwere look gemaakt worden.

W BOOKS

DE ZEEUWSE STREEKDRACHTEN

HANDBOEK VOOR HET MAKEN VAN KLEDING

De Zeeuwse streekdrachten keren terug! Niet als kleding die dagelijks ons straatbeeld bepaalt, maar als een onuitputtelijke bron van inspiratie voor een eigentijdse kledingstijl. Dit boek borgt de unieke en specialistische kennis rond het maken van Zeeuwse streekdracht-kleding. Met het verdwijnen van de traditionele vervaardigers, zoals de kleermakers en de naaisters van jassen en zwarte schorten, verdwenen ook hun kennis en vaardigheden. De geschiedenis van deze ambachten wordt in dit boek vastgelegd. En wie naald en draad ter hand wil nemen, heeft met dit boek de unieke mogelijkheid om zelf kostuumonderdelen op maat te maken. Aan de hand van werkbeschrijvingen en met een groot aantal foto's en tekeningen wordt stap voor stap aangegeven hoe kledingstukken gereconstrueerd kunnen worden. Dit boek is het praktische vervolg op het eerder verschenen en succesvolle *De Zeeuwse streekdrachten 1800-2000*.

WWW.WBOOKS.COM

